

EUROPEAN
EVALUATION
HELPDESK
FOR RURAL DEVELOPMENT

WYTYCZNE

OCENA OSIĄGNIĘĆ I ODDZIAŁYWANIA
PROW W 2019 R.

SIERPIEŃ 2018 R.

Informacja o prawach autorskich

© Unia Europejska, 2018

Powielanie dozwolone pod warunkiem podania źródła.

Zalecany sposób cytowania:

Komisja Europejska – Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich – Dział C.4 (2018): Wytyczne. Ocena osiągnięć i oddziaływania PROW w 2019 r. Bruksela, sierpień 2018 r.

Zastrzeżenie prawne:

Informacje i poglądy zawarte w niniejszych wytycznych są wyłącznie opiniami autorów i niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Komisji. Komisja nie gwarantuje dokładności danych zawartych w niniejszych wytycznych. Komisja ani żadna osoba działająca w jej imieniu nie ponosi odpowiedzialności za wykorzystanie informacji zawartych w niniejszej publikacji.

Biuro pomocy ds. ewaluacji jest odpowiedzialne za funkcję ewaluacji w ramach Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD), przedstawiając wytyczne dotyczące ewaluacji PROW i polityki wchodzącej w zakres kompetencji i wytycznych działu C.4 „Monitorowanie i ewaluacja” DG AGRI Komisji Europejskiej (KE). W celu poprawy ewaluacji unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich biuro pomocy ds. ewaluacji wspiera wszystkie zainteresowane strony uczestniczące w ewaluacji, w szczególności DG AGRI, organy krajowe, instytucje zarządzające PROW i ewaluatorów, poprzez opracowywanie i rozpowszechnianie odpowiednich metodyk i narzędzi; gromadzenie i wymianę dobrych praktyk; budowanie zdolności oraz komunikowanie się z członkami sieci w kwestiach związanych z ewaluacją.

Dodatkowe informacje na temat działalności europejskiego biura pomocy ds. ewaluacji rozwoju obszarów wiejskich można uzyskać w internecie na serwerze Europa (<http://enrd.ec.europa.eu>).

WYTYCZNE

OCENA OSIĄGNIĘĆ
I ODDZIAŁYWANIA PROW W 2019 R.

SIERPIEŃ 2018 R.

SPIS TREŚCI

Podziękowania	1
WPROWADZENIE	2
1 Co należy zgłosić w ramach ewaluacji opisanej w rocznym sprawozdaniu z wykonania składanym w 2019 r.? (Część I)	4
1.1 Ramy prawne i główny przedmiot ewaluacji w 2019 r.	4
1.2 Jak składać sprawozdania dotyczące wspólnych pytań ewaluacyjnych w 2019 r.?	7
1.3 Przygotowanie do rocznego sprawozdania z wykonania w 2019 r.	10
2 Podejścia do oceny oddziaływania PROW w 2019 r. (CZĘŚĆ II)	15
2.1 Wybór odpowiednich podejść do ewaluacji na potrzeby oceny oddziaływania PROW	15
2.1.1 Jak wykorzystać modele logiczne do wyboru właściwego podejścia do ewaluacji?	15
2.1.2 Przegląd zalecanych podejść do ewaluacji na potrzeby oceny wskaźników oddziaływania WPR	27

TABELE I RYSUNKI

Tabela 1. Wytyczne do odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne w rocznym sprawozdaniu z wykonania w 2019 r.	8
Tabela 2. Lista kontrolna zalecanych etapów ewaluacji w 2019 r.	12
Tabela 3. Przykłady zalecanych podejść do ewaluacji na potrzeby oceny wskaźników oddziaływania WPR	29

WYKAZ SKRÓTÓW

AEI	dochód przedsiębiorcy rolnego
AEI	wskaźniki rolnośrodowiskowe
AFI	dochód czynników produkcji rolniczej
ANC	obszar o szczególnych ograniczeniach naturalnych
AP	agencja płatnicza
AROPÉ	wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym
ATT	średni efekt oddziaływania w grupie jednostek poddanych oddziaływaniu
AWU	roczna jednostka robocza
CCI	wspólne wskaźniki kontekstu
CGE	obliczeniowy model równowagi ogólnej
CLLD	rozwój lokalny kierowany przez społeczność
CMES	wspólny system monitorowania i ewaluacji
CORINE	koordynacja informacji o środowisku
DG AGRI	Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich
DiD	różnica w różnicy
DJP	duża jednostka przeliczeniowa
DP	dostawca danych
EAP	unijny program działań w zakresie środowiska
EDGAR	baza danych dotyczących emisji na potrzeby globalnego programu badań atmosfery
EEA	rachunek ekonomiczny dla rolnictwa
EFRRÓW	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
EIP	europejskie partnerstwo innowacyjne
ESDAC	Europejski Ośrodek Danych o Glebie
ESG	grupa sterująca ds. ewaluacji
ESI	europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne
Ev	ewaluator
EvU	dział ds. ewaluacji
FA	obszar docelowy
FADN	sieć danych rachunkowych gospodarstw rolnych
FBI	wskaźnik liczebności ptaków krajobrazu rolniczego
FWU	jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny
GAEC	normy dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska
GERD	wydatki krajowe brutto na badania i rozwój
GES	dobry stan ekologiczny

GHG	gaz cieplarniany
GIS	system informacji geograficznej
GNB	bilans składników pokarmowych brutto
GPSM	uogólniona metoda PSM (statystyczny wpływ netto zmiennej niezależnej na zmienną zależną)
GRIT	generacja tablic przepływów międzygałęziowych
HNV	działalność rolnicza o wysokiej wartości przyrodniczej
I	wskaźnik oddziaływania
ICT	technologie informacyjno-komunikacyjne
IL	logika interwencji
IO	przepływy międzygałęziowe
IPPC	zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola
IZ	instytucja zarządzająca
JC	kryteria oceny
JRC	Wspólne Centrum Badawcze
KM	komitet monitorujący
KSOW	krajowa sieć obszarów wiejskich
LAU	jednostka administracji gruntów
LPIS	system identyfikacji działek rolnych
LUCAS	badanie terenowe użytkowania gruntów i pokrycia terenu
LULUCF	użytkowanie gruntów, zmiana użytkowania gruntów i leśnictwo
M	działanie
MAPP	metoda oceny oddziaływania programów i projektów
MS	państwo członkowskie
ND	dyrektywa azotanowa
NGO	organizacja pozarządowa
NUTS	wspólna klasyfikacja jednostek terytorialnych do celów statystycznych
PESP	pytanie ewaluacyjne specyficzne dla programu
PKB	produkt krajowy brutto
PROW	program rozwoju obszarów wiejskich
PSM	statystyczny wpływ netto zmiennej niezależnej na zmienną zależną
R	wskaźnik rezultatu
RBD	obszar dorzecza
RDD	metoda nieciągłego modelu regresji
RSW	roczne sprawozdanie z wykonania
RUSLE	zmodyfikowane równanie strat glebowych

Część I – Co należy zgłosić w ramach ewaluacji opisanej w rocznym sprawozdaniu z wykonania z 2019 r.?

SAM	macierz rachunków społecznych
SAPM	badanie metod produkcji rolnej
SEBI	doskonalenie europejskich wskaźników różnorodności biologicznej
SFC	wspólny system dzielonego zarządzania funduszami
SIWZ	specyfikacja istotnych warunków zamówienia
SOC	węgiel organiczny w glebie
SOM	materia organiczna gleby
SWOT	analiza mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń
T	wskaźnik docelowy
TA	pomoc techniczna
TBE	ewaluacja oparta na teorii
TFP	łączna produktywność czynników produkcji
UAA	wykorzystywana powierzchnia użytków rolnych
UE	Unia Europejska
WD	dokument roboczy
WDF	ramowa dyrektywa wodna
WPE	wspólne pytania ewaluacyjne
WPR	wspólna polityka rolna
ZI	zmienne instrumentalne
ZSZiK	zintegrowany system zarządzania i kontroli

PODZIĘKOWANIA

Wytyczne zostały opracowane przez międzynarodowy zespół ekspertów ds. ewaluacji rozwoju obszarów wiejskich, w tym Jerzego Michałka (oddziaływanie sektorowe), Demetriosą Psaltopoulou (oddziaływanie społeczno-ekonomiczne), Marili Parisaki (metody jakościowe), Tomáša Ratingera (wpływ sektorowy), Geralda Schwarza (wpływ na środowisko), Dimitrisa Skurasa (wpływ na środowisko), Darko Znaora (wpływ na środowisko). Biuro pomocy ds. ewaluacji koordynowało powiązaną tematyczną grupę roboczą pod przewodnictwem Jeli Tvrdonovej i Hannesa Wimmera. Valérie Dumont, Myles Stiffler, Matteo Metta, Valdis Kudins i Harriet Mackaill-Hill wspierali opracowanie wytycznych oraz zadbali o jakość i szatę graficzną ostatecznej wersji.

Wielu ekspertów wystąpiło w roli wzajemnych recenzentów (Rolf Bergs, Kit Macleod, Žymantas Morkvėnas). Przedstawiciele DG ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich zapewnili spójność wytycznych z ramami polityki UE.

Przedstawiciele państw członkowskich zgłosili uwagi na temat projektów wytycznych podczas konsultacji na forum do zasięgnięcia opinii, które odbyły się w styczniu i kwietniu 2018 r. Członkowie grupy ekspertów ds. monitorowania i ewaluacji WPR poczynili uwagi na temat projektu końcowego w czerwcu 2018 r.

WPROWADZENIE

Znaczenie ewaluacji

Europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne (fundusze ESI) stanowią ważne **publiczne instrumenty** wspierania działań związanych z kluczowymi priorytetami Unii, które są realizowane w państwach członkowskich i regionach w ramach wieloletnich programów. W interesie decydentów i opinii publicznej jest zatem wiedzieć, czy pieniądze są wydawane w sposób odpowiedzialny, czy przynoszą oczekiwane rezultaty i czy interwencje adresowane są do właściwych beneficjentów, aby osiągnąć cele polityki UE.

Ewaluacja jest narzędziem pomiaru skuteczności, efektywności, rezultatów i oddziaływania¹, znaczenia, spójności i europejskiej wartości dodanej polityki, mającym na celu zapewnienie jej rozliczalności i przejrzystości, oraz docelowo poprawę jej kształtu. W kontekście rozwoju obszarów wiejskich wyznaczono dwa cele pośrednie na **okres programowania 2014–2020**. Jeden na 2017 r., kiedy zainteresowane strony oceniły rezultaty polityki, a drugi na 2019 r., polegający na zmierzeniu zarówno rezultatów, jak i oddziaływania polityki. Ponadto **po zakończeniu okresu programowania** przeprowadzona zostanie ocena *ex post*.

Cel wytycznych

Ramy prawne nakładają na państwa członkowskie w 2019 r. obowiązek składania sprawozdań z osiągnięć PROW w zakresie realizacji celów programu i jego wkładu w strategię UE na rzecz inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu. Jest on realizowany przez złożenie w 2019 r. rocznego sprawozdania z wykonania (RSW). W ewaluacjach należy oceniać wkład netto programu w zmiany wartości wskaźników oddziaływania WPR oraz odpowiadać na pytania ewaluacyjne².

Niniejsze wytyczne mają na celu **analizę wyzwań** związanych z działaniami ewaluacyjnymi w przypadku rocznego sprawozdania z wykonania w 2019 r; **przedstawienie praktycznych podejść** do szacowania wkładu netto PROW w realizację wspólnych wskaźników oddziaływania WPR i ocenę postępu w realizacji celów na szczeblu UE; oraz **pomoc w odpowiedzi** na wspólne pytania ewaluacyjne (WPE) 22–30, a także złożeniu do Komisji Europejskiej sprawozdań dotyczących ustaleń z ewaluacji w rocznych sprawozdaniach z wykonania składanych w 2019 r.

Struktura i treść wytycznych

NIEWIĄŻĄCE wytyczne pt. *Ocena osiągnięć i oddziaływania PROW w 2019 r.* obejmują:

- **CZĘŚĆ I (głównie dla instytucji zarządzających):** informuje o wymogach prawnych i określa, jak w 2019 r. składać sprawozdania w zakresie wspólnych pytań ewaluacyjnych 22–30. Część I obejmuje odniesienia do innych istniejących wytycznych;
- **CZĘŚĆ II (głównie dla ewaluatorów):** oferuje wsparcie metodyczne w zakresie oceny wspólnych wskaźników oddziaływania filaru II (oddziaływanie sektorowe, wpływ na środowisko i oddziaływanie społeczno-ekonomiczne). W tej części wyjaśniono logikę interwencji, wykorzystanie dodatkowych elementów ewaluacji, objaśniono wymogi dotyczące danych oraz jednostek oceny i przedstawiono wybór najodpowiedniejszych podejść do ewaluacji w celu wyodrębnienia wkładu PROW w uzyskane wartości wskaźników oddziaływania WPR. Ponadto w części II zasugerowano także podejścia do oceny wpływu PROW na realizację strategii „Europa 2020” i innowację;
- **CZĘŚĆ III:** zawiera arkusze odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne 22–30;

¹ Art. 54 i art. 56. ust. 3 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013.

² Załącznik VII do rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

- **CZĘŚĆ IV:** zawiera załącznik techniczny zawierający bardziej szczegółowe informacje na temat podejść do oceny wskaźników oddziaływania WPR oraz glosariusz terminów.

1 CO NALEŻY ZGŁOSIĆ W RAMACH EWALUACJI OPISANEJ W ROCZNYM SPRAWOZDANIU Z WYKONANIA SKŁADANYM W 2019 R.? (CZĘŚĆ I)

1.1 Ramy prawne i główny przedmiot ewaluacji w 2019 r.

Od czerwca 2016 r. do 2024 r.³ państwa członkowskie co roku składają do Komisji Europejskiej roczne sprawozdanie z wykonania. Roczne sprawozdanie z wykonania zawiera informacje na temat wdrożenia PROW, a także na temat postępu w realizacji planu ewaluacji⁴.

W 2017 r. roczne sprawozdanie z wykonania obejmowało kwantyfikację osiągnięć programu (w oparciu o ocenę wskaźników rezultatu, w tym uzupełniających wskaźników rezultatu). Kryteria oceny wykorzystano do interpretacji wskaźników rezultatu i do odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne⁵ 1–21. Wytyczne: [Ocena wyników PROW: jak przygotować się do prowadzenia sprawozdawczości z ewaluacji w 2017 r.](#) mogą również posłużyć jako wsparcie w tych działaniach, czyniąc je odpowiednimi także dla czynności w 2019 r.⁶

Roczne sprawozdanie z wykonania składane w 2019 r. wymaga aktualizacji o ustalenia z ewaluacji, które zostały wcześniej zgłoszone w 2017 r., i dodatkowo będzie uwzględniało:

- ustalenia z oceny oddziaływania PROW otrzymane na podstawie obliczeń i interpretacji wartości netto wskaźników oddziaływania WPR;
- wkład PROW w realizację unijnej strategii na rzecz zatrudnienia i inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu, a także europejskiej strategii ochrony różnorodności biologicznej; oraz
- odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne dotyczące PROW 2014–2020 w zakresie celów na szczeblu UE (tj. wspólne pytania ewaluacyjne 22–30).

Na poniższym rysunku przedstawiono przegląd głównych wymogów w zakresie sprawozdawczości z ewaluacji stosowanych w ramach rocznego sprawozdania z wykonania w okresie programowania, jak określono w ramach prawnych⁷, a także powiązane wytyczne.

³ Art. 75 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013.

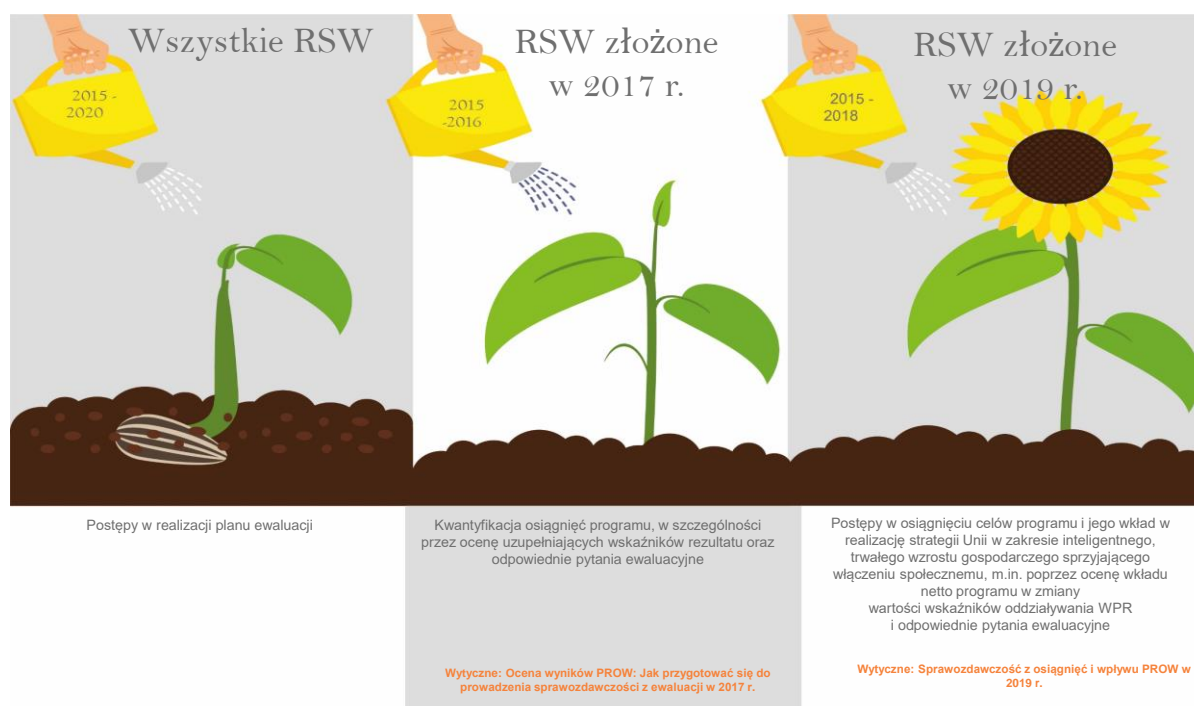
⁴ Wytyczne „Opracowanie i wdrożenie planu ewaluacji PROW na lata 2014–2020” (ang. *Establishing and implementing the evaluation plan of 2014-2020 RDPs*).

⁵ Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 808/2014, załącznik I pkt 9 i załącznik VII pkt 7.

⁶ Biuro pomocy ds. ewaluacji podsumowało ustalenia zawarte w rocznych sprawozdaniach z wykonania przedstawionych w 2017 r. w sprawozdaniu podsumowującym składniki ewaluacji rozszerzonego rocznego sprawozdania z wykonania z 2017 r. w zakresie rozdziału 7.

⁷ Załącznik VII do rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

Rys. 1. Prowadzenie sprawozdawczości z ewaluacji (zgodnie z załącznikiem VII do rozporządzenia (UE) nr 808/2014)

Źródło: Europejskie biuro pomocy ds. ewaluacji rozwoju obszarów wiejskich (2018)

Ramy prawne

Ewaluacja PROW jest przeprowadzana w oparciu o ramy prawne i wspólny system monitorowania i ewaluacji.

Ramy prawne⁸ stanowią podstawę ewaluacji osiągnięć PROW i jego wkładu w wyższe unijne cele polityki.

Rozporządzenie (UE) nr 1303/2013 zawiera **przepisy ogólne** dotyczące ewaluacji, które określają rolę, jaką odgrywa ona w:

- poprawie jakości projektowania i wdrażania programów; oraz
- analizie skuteczności, efektywności i wpływu programów⁹.

W tym celu państwa członkowskie zapewniają **zasoby niezbędne do przeprowadzenia ewaluacji** i zapewniają, aby stosowane były procedury mające na celu **generowanie i gromadzenie danych niezbędnych do przeprowadzenia ewaluacji**, w tym danych odnoszących się do wspólnych wskaźników, i w stosownych przypadkach, wskaźników specyficznych dla programu.

Ewaluację przeprowadza się według **planu ewaluacji**, a w związku z ustaleniami z ewaluacji podejmuje się działania następcze zgodne z przepisami dotyczącymi poszczególnych funduszy. Co najmniej raz podczas okresu programowania ewaluacja obejmuje analizę sposobu, w jaki wsparcie z EFSI przyczyniło się do osiągnięcia celów każdego priorytetu¹⁰.

Rozporządzenie (UE) nr 1306/2013 określa wymogi w zakresie monitorowania i ewaluacji wspólnej polityki rolnej (WPR)¹¹. Rozporządzenie to stanowi, że Komisja Europejska zapewnia skuteczność WPR w osiąganiu jej **wspólnych celów**. Połączone oddziaływanie wszystkich instrumentów WPR jest

⁸ Art. 67–79 rozporządzenia (UE) nr 1305/2014, art. 110 rozporządzenia (UE) nr 1306/2013, art. 1 lit. a) rozporządzenia (UE) nr 834/2014 i załącznik I do tego rozporządzenia, art. 14 rozporządzenia (UE) nr 808/2014 i załączniki IV, V, VI i VII do tego rozporządzenia.

⁹ Art. 54 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013.

¹⁰ Art. 56 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013.

¹¹ Art. 110 rozporządzenia (UE) nr 1306/2013.

mierzone i oceniane na podstawie informacji uzyskanych w wyniku działań w ramach monitorowania i ewaluacji prowadzonych przez państwa członkowskie. Wspólne cele ocenia się na podstawie wspólnych wskaźników oddziaływania, a konkretne cele szczegółowe – na podstawie **wspólnych wskaźników rezultatu**. Zgromadzone informacje opierają się na uznanych źródłach danych, takich jak sieć danych rachunkowych gospodarstw rolnych (FADN) i Eurostat. Komisja Europejska uwzględnia zapotrzebowanie na dane oraz synergie pomiędzy potencjalnymi źródłami danych, w szczególności w odniesieniu do ich wykorzystania w celach statystycznych w razie takiej potrzeby¹².

Rozporządzenie (UE) nr 1305/2013 ustanawia wspólny system monitorowania i ewaluacji, jego cele¹³ i wspólne wskaźniki¹⁴. Wskaźniki te dotyczą sytuacji wyjściowej (wskaźniki kontekstu), jak również realizacji finansowej, produktów, rezultatów i oddziaływania programu. Wspólne wskaźniki oparte są na dostępnych danych oraz powiązane ze strukturą i celami ram polityki rozwoju obszarów wiejskich oraz umożliwiają ocenę postępów, skuteczności i efektywności w zakresie realizacji polityki w stosunku do celów na poziomie unijnym, krajowym i na poziomie programu.

Oddziaływanie programów rozwoju obszarów wiejskich ocenia się przy pomocy wspólnych (a także dodatkowych i specyficznych dla programu) wskaźników oddziaływania. **Obowiązek przeprowadzenia oceny oddziaływania programu spoczywa na każdym państwie członkowskim.**

Wspólne elementy ewaluacji

Wspólny system monitorowania i ewaluacji stanowi element wspólnych ram monitorowania i oceny WPR¹⁵ i obejmuje szereg wytycznych dotyczących stosowania wspólnych pytań ewaluacyjnych i wskaźników w ramach monitorowania i ewaluacji polityki rozwoju obszarów wiejskich.

Rozporządzenie wykonawcze Komisji **(UE) nr 808/2014**¹⁶ zawiera bardziej szczegółowy opis wspólnego systemu monitorowania i ewaluacji wskazujący, że system ten obejmuje następujące elementy:

- logikę interwencji przedstawiającą interakcje między priorytetami, celami szczegółowymi i działaniami;
- zestaw wspólnych wskaźników kontekstu, rezultatu i produktu, w tym wskaźników, które będą wykorzystywane do ustanawiania wartości docelowych wskaźników w odniesieniu do celów szczegółowych rozwoju obszarów wiejskich¹⁷;
- wspólne pytania ewaluacyjne¹⁸;
- gromadzenie, przechowywanie i przekazywanie danych;
- regularną sprawozdawczość na temat działalności w zakresie monitorowania i ewaluacji¹⁹;
- plan ewaluacji²⁰;
- ewaluację *ex ante* i *ex post* oraz wszelkie inne działania ewaluacyjne związane z programem rozwoju obszarów wiejskich, w tym takie, które są wymagane, aby wypełnić podwyższone wymogi dotyczące rocznych sprawozdań z realizacji przedłożonych w latach 2017 i 2019²¹;
- wsparcie dla wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za monitorowanie i ewaluację umożliwiające im wypełnienie swoich obowiązków²².

Komisja Europejska zapewnia również szczegółowe **arkusze** w odniesieniu do wszystkich poszczególnych wspólnych wskaźników zgłaszanych w rocznym sprawozdaniu z wykonania

¹² Art. 110 ust. 3 i 4 rozporządzenia (UE) nr 1306/2013.

¹³ Art. 67 i 68 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013.

¹⁴ Art. 69 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013.

¹⁵ Podręcznik techniczny dotyczący wspólnych ram monitorowania i ewaluacji WPR na lata 2014–2020, Komisja Europejska, czerwiec 2017 r.

¹⁶ Art. 14 rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

¹⁷ Załącznik IV do rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

¹⁸ Załącznik V do rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

¹⁹ Pkt 2 załącznika VII do rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

²⁰ Część I pkt 9 załącznika I do rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

²¹ Pkt 7 załącznika VII do rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

²² Załącznik VI do rozporządzenia (UE) nr 808/2014.

składanym w latach 2017 i 2019, wśród których znajduje się 16 wspólnych wskaźników oddziaływania WPR. Każdy arkusz dotyczący wskaźnika oddziaływania zawiera:

- odpowiedni cel strategiczny;
- definicję wskaźnika;
- jednostkę miary;
- metodę/wzór obliczania;
- wymogi dotyczące danych i źródła danych;
- poziom i częstotliwość gromadzenia danych;
- informacje na temat opóźnień w gromadzeniu danych.

W ramach oceny oddziaływania PROW stosuje się **13 z 16 wspólnych wskaźników oddziaływania WPR**:

- I.01 Dochód przedsiębiorcy rolnego
- I.02 Dochód czynników produkcji rolniczej
- I.03 Łączna produktywność czynników produkcji w rolnictwie
- I.07 Emisje z rolnictwa
- I.08 Wskaźnik liczebności ptaków krajobrazu rolniczego
- I.09 Działalność rolnicza o wysokiej wartości przyrodniczej
- I.10 Pobór wody na potrzeby rolnictwa
- I.11 Jakość wody
- I.12 Zawartość materii organicznej w glebie na terenie gruntów ornych
- I.13 Erozja gleby powodowana przez wodę
- I.14 Wskaźnik zatrudnienia na obszarach wiejskich
- I.15 Poziom ubóstwa na obszarach wiejskich
- I.16 PKB na mieszkańca obszarów wiejskich

1.2 Jak składać sprawozdania dotyczące wspólnych pytań ewaluacyjnych w 2019 r.?

W 2019 r. państwa członkowskie przedstawiają ustalenia z ewaluacji, odpowiadając na wszystkie stosowne wspólne pytania ewaluacyjne i pytania ewaluacyjne specyficzne dla programu w każdej odpowiedniej sekcji rocznego sprawozdania z wykonania.

Podobnie jak w przypadku wspólnych pytań ewaluacyjnych nr 1–21 odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne związane z celami na szczeblu UE (wspólne pytania ewaluacyjne nr 22–30) muszą opierać się na dowodach pochodzących z ustaleń z ewaluacji. Wnioski dotyczące powodzenia interwencji formułuje się na podstawie kryteriów oceny i pomiarów z wykorzystaniem wspólnych i dodatkowych wskaźników oddziaływania, a także wskaźników związanych z unijną strategią na rzecz zatrudnienia i inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu. Ponadto w przypadku braku danych w celu udzielenia odpowiedzi na pytania ewaluacyjne można gromadzić dane jakościowe.

Jakie główne kroki należy podjąć, aby odpowiedzieć na pytanie ewaluacyjne?

W celu sformułowania odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne nr 22–30 zaleca się podjęcie następujących kroków:

- przeprowadzenie przeglądu logiki interwencji w ramach programu związanej z celami WPR / celami strategii „UE 2020”, priorytetem lub priorytetami w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, celem lub celami szczegółowymi i działaniami, których dotyczą poszczególne odpowiednie wspólne pytania ewaluacyjne;
- określenie kryteriów oceny powiązanie ich ze wspólnymi (i dodatkowymi) wskaźnikami oddziaływania, na których ma opierać się odpowiedź na dane pytanie ewaluacyjne;

- dobór jakościowych i ilościowych metod umożliwiających ocenę wartości netto²³ wskaźników oddziaływania;
- przedstawienie wartości ilościowych w odniesieniu do wskaźników rezultatu i oddziaływania, a także odpowiednich ustaleń jakościowych w celu udzielenia odpowiedzi na pytania ewaluacyjne;
- udzielenie odpowiedzi na pytania ewaluacyjne.

Wyżej wymienione kroki przypominają kroki sugerowane w odniesieniu do oceny w 2017 r. W 2019 r. mogą jednak wystąpić pewne nowe wyzwania, które szczegółowo wyjaśniono w **części II** niniejszych wytycznych.

Gdzie należy szukać wytycznych dotyczących wspólnych pytań ewaluacyjnych, na które trzeba będzie udzielić odpowiedzi w 2019 r.?

Niniejsze wytyczne zawierają szczegółowe informacje dotyczące udzielania odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne nr 22–30 związane z celami na szczeblu UE. W stosownych przypadkach wytyczne odnoszą się do innych stosownych wytycznych, jak ukazano w tabeli 1.

Następujące dokumenty zawierają wytyczne dotyczące udzielania odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne związane z celami szczegółowymi rozwoju obszarów wiejskich, synergiami programowymi, pomocą techniczną i krajowymi sieciami obszarów wiejskich (wspólne pytania ewaluacyjne nr 1–21):

- *Wytyczne: Ocena wyników PROW: jak przygotować się do prowadzenia sprawozdawczości z ewaluacji w 2017 r.:* dokument ten wskazuje, co należy zgłosić w ramach ewaluacji opisanej w rocznym sprawozdaniu z wykonania składanym w 2017 r. i w latach kolejnych. Wytyczne te sugerują podejścia do ewaluacji, jakie można do celów oceny rezultatów PROW w 2017 r., które to podejścia pozostają ważne w odniesieniu do wspólnych pytań ewaluacyjnych 1–21 również w 2019 r.;
- *Załącznik 11 – Arkusze odpowiedzi na wspólne pytanie ewaluacyjne dotyczące programów rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020:* załącznik ten zapewnia wsparcie techniczne w zakresie udzielania odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne 1–21. W załączniku pokazano logikę interwencji związaną z każdym wspólnym pytaniem ewaluacyjnym, opisano przydatne elementy ewaluacji oraz zaproponowano metody oceny.

Tabela 1 zawiera przegląd najistotniejszych dokumentów służących do udzielania odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne w rocznym sprawozdaniu z wykonania w 2019 r.:

²³ Podręcznik techniczny dotyczący wspólnych ram monitorowania i ewaluacji WPR na lata 2014–2020, Komisja Europejska, czerwiec 2017 r.

Tabela 1. Wytyczne do odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne w rocznym sprawozdaniu z wykonania w 2019 r.

Wspólne pytanie ewaluacyjne	Dokument	Przydatność do celów rocznego sprawozdania z wykonania w 2019 r.
1–21	Arkusze wskaźników docelowych dotyczące filaru II (priorytety 1 i 2)	W odniesieniu do każdego wskaźnika pokazano powiązania z odpowiednimi priorytetami i celami szczegółowymi, definicję i jednostkę miary, metodykę jego obliczania, potrzeby w zakresie danych i źródła danych, częstotliwość zbierania oraz sposoby przekazywania Komisji Europejskiej.
	Arkusze uzupełniających wskaźników rezultatu dotyczące filaru II	Zawierają podobne wytyczne dla każdego z uzupełniających wskaźników rezultatu.
	Wytyczne „Ocena wyników PROW: jak przygotować się do prowadzenia sprawozdawczości z ewaluacji w 2017 r.” (oddzielny załącznik 11)	Wskazano, co należy zgłosić w ramach ewaluacji opisanej w rocznym sprawozdaniu z wykonania składanym w 2017 r., w jaki sposób prowadzić działania ewaluacyjne i na podstawie jakich metod należy udzielić odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne 1–21.
	Wytyczne „Ewaluacja LEADER/RLKS”	Wyjaśniono, w jaki sposób należy oceniać wkład podstawowy i uzupełniający LEADER/CLLD w osiągnięcie celów szczegółowych rozwoju obszarów wiejskich.
	Wytyczne „Ewaluacja innowacyjności w PROW na lata 2014–2020”	Dostarczają informacji na temat oceny innowacji związanych z celami szczegółowymi 1A i 1B oraz na temat wspierania innowacji za pośrednictwem działań krajowych sieci obszarów wiejskich. Ponadto zapewniają wsparcie przy udzielaniu odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne 1, 2 i 21 z punktu widzenia innowacji.
22–30	Arkusze wskaźników oddziaływania	Dostarczają informacji na temat powiązań wskaźnika z celami ogólnymi WPR, definicji wskaźników, jednostki miary, metody/wzoru do celów obliczeń, wymogów dotyczących danych, źródeł i częstotliwości/opóźnienia w gromadzeniu danych oraz lokalizacji danych.
	Najnowsze dane dotyczące wskaźników kontekstu od państw członkowskich	Komisja Europejska zapewnia coroczną aktualizację danych (pod warunkiem dostępności) w odniesieniu do wspólnych wskaźników kontekstu na podstawie danych przesyłanych przez państwa członkowskie.
	Wytyczne „Ewaluacja innowacyjności w PROW na lata 2014–2020”	Dostarczają informacji na temat oceny wkładu PROW w osiągnięcie głównego celu UE na 2020 r. polegającego na inwestowaniu 3% unijnego PKB w badania i rozwój oraz w innowacje oraz wkładu PROW w innowacje oraz na temat odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne 23 i 30.

Wspólne pytanie ewaluacyjne	Dokument	Przydatność do celów rocznego sprawozdania z wykonania w 2019 r.
	Informacje dotyczące strategii „Europa 2020”	Strategia „Europa 2020” służy jako ramy odniesienia dla działań na szczeblu UE oraz na szczeblu krajowym i regionalnym. Rządy państw członkowskich UE ustaliły krajowe cele, które przyczyniają się do realizacji ogólnych głównych celów UE, i w swoich krajowych programach reform przedstawiają sprawozdania z postępów w tym zakresie. Urząd statystyczny UE – Eurostat – publikuje regularnie kompleksowe okresowe sprawozdania z postępów w realizacji wyznaczonych celów (publikacja pt. „Smarter, greener, more inclusive? Indicators to support the Europe 2020 strategy”), w których monitorowane są postępy w realizacji unijnych celów ogólnych i szczegółowych określonych w ramach trzech wzajemnie wzmacniających się priorytetów dotyczących inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz które ukazują sytuację w państwach członkowskich.
22, 23, 24, 25, 30	Informacje dotyczące realizacji celów strategii „Europa 2020” przez poszczególne państwa członkowskie Arkusze wskaźników kontekstu	Eurostat regularnie aktualizuje informacje na temat realizacji krajowych celów służących osiągnięciu głównych celów strategii „Europa 2020” w podziale na państwa członkowskie. 45 wspólnych wskaźników kontekstu dotyczących WPR (podzielonych na 3 grupy – społeczno-ekonomiczne, sektorowe i środowiskowe) odzwierciedla istotne aspekty ogólnych tendencji kontekstowych w ekonomii, środowisku i społeczeństwie. Trendy te mogą wpływać na wdrażanie, osiągnięcia i wyniki WPR. Arkusze wskaźników zawierają opis definicji, metodyki i źródeł danych.
Wszystkie wspólne pytania ewaluacyjne	Dokument roboczy „Wspólne pytania ewaluacyjne dotyczące programów rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020”	Wyjaśniono cel i zastosowanie wspólnych pytań ewaluacyjnych we wspólnym systemie monitorowania i ewaluacji. Opisano poszczególne rodzaje pytań ewaluacyjnych i wymieniono kryterium oceny oraz wspólne i dodatkowe wskaźniki dotyczące wspólnych pytań ewaluacyjnych 1–21.

1.3 Przygotowanie do rocznego sprawozdania z wykonania w 2019 r.

W ramach przygotowań do oceny osiągnięć i oddziaływania PROW w 2019 r. różne zainteresowane strony uczestniczące w ewaluacji w państwach członkowskich mogą przeprowadzić szereg etapów²⁴,

²⁴ Więcej informacji na temat cyklu ewaluacji można znaleźć w Wytycznych [„Ocena wyników PROW: jak przygotować się do prowadzenia sprawozdawczości z ewaluacji w 2017 r.”](#).

które pomogą zagwarantować, aby ustalenia z ewaluacji były wysokiej jakości i były miarodajne dla decydentów krajowych.

Sugerowana lista kontrolna znajduje się w tabeli 2 i zawiera niezbędne etapy ewaluacji w 2019 r. Zawiera ona także pewne etapy przygotowawcze, które – jeśli nie zostały jeszcze zrealizowane – mogą nadal zostać przeprowadzone przed rozpoczęciem działań ewaluacyjnych w 2019 r. W tabeli 2 wskazano obowiązki poszczególnych podmiotów, które mogą być zaangażowane w działania ewaluacyjne na szczeblu państwa członkowskiego: instytucji zarządzającej (IZ), komitetu monitorującego (KM), agencji płatniczej (AP), działu ds. ewaluacji (EvU) (jeśli istnieje), grupy sterującej ds. ewaluacji (ESG) (jeśli istnieje), ewaluatorów (Ev), dostawców danych (DP) oraz innych odpowiednich zainteresowanych stron uczestniczących w ewaluacji (O).

Tabela 2. Lista kontrolna zalecanych etapów ewaluacji w 2019 r.

Faza	Etap	Orientacyjny czas	Odpowiedzialność (x) i zaangażowanie (y) ²⁵								
			IZ	AP	DP	EvU	ESG	Ev	KM	O	
Planowanie	Aktualizacja wartości bazowych wspólnych wskaźników kontekstu (w PROW).	Gdy tylko dane będą dostępne	x				y				
	Planowanie działań ewaluacyjnych, tematów, badań, uzgodnień dotyczących gromadzenia danych połączonych ze wspólnymi wskaźnikami oddziaływania w planie ewaluacji PROW.	Od 2013 r.	x				y				
	Opracowanie/aktualizacja wewnętrznego planowania ewaluacji (dokument) w celu dokładniejszego określenia tematów ewaluacji i działań ewaluacyjnych (w tym uzgodnień dotyczących danych w celu wyodrębnienia wskaźników oddziaływania, gromadzenia innych dowodów oraz powiązanych badań).	Od 2013 r.	x				y				
Przygotowanie	Utworzenie dobrowolnej grupy sterującej ds. ewaluacji w celu kierowania procesem ewaluacji (regularnie spotkania).	Na wczesnym etapie okresu programowania	x	y	y		x	x			y
	Dokonanie przeglądu logiki interwencji programu (cele, priorytety i cele szczegółowe rozwoju obszarów wiejskich, działania).	Na wczesnym etapie okresu programowania i przed każdą ewaluacją	x				x	y	y		
	Wypracowanie jednakowej interpretacji wspólnych pytań ewaluacyjnych, opracowanie kryterium oceny i połączenie ich ze wspólnymi (i dodatkowymi) wskaźnikami. Zapewnienie spójności przy powiązaniu elementów ewaluacji z logiką interwencji w ramach PROW.	Na wczesnym etapie okresu programowania i przed każdą ewaluacją	x				x	y	y		
	W razie potrzeby opracowanie pytań ewaluacyjnych specyficznych dla programu. Przygotowanie kryteriów oceny dla takich pytań i wskaźników specyficznych dla programu. Zapewnienie spójności przy powiązaniu elementów ewaluacji z logiką interwencji w ramach PROW.	Na wczesnym etapie okresu programowania i przed każdą ewaluacją	x				x	y	y		

²⁵ IZ – instytucja zarządzająca, KM – komitet monitorujący, AP – agencja płatnicza, EvU – dział ds. ewaluacji, ESG – grupa sterująca ds. ewaluacji, Ev – ewaluatorzy, DP – dostawcy danych, O – inni.

Faza	Etap	Orientacyjny czas	Odpowiedzialność (x) i zaangażowanie (y) ²⁵							
			IZ	AP	DP	EvU	ESG	Ev	KM	O
	Monitorowanie istniejących danych na potrzeby obliczenia wspólnych (i dodatkowych) wskaźników w celu zgromadzenia dowodów niezbędnych do udzielenia odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne dotyczące strategii „Europa 2020”. Określenie możliwych luk w danych w odniesieniu do wybranych wskaźników.	Na wczesnym etapie okresu programowania i przed ewaluacją	x	y	y	x	x	y		y
	Omówienie możliwych podejść do ewaluacji w celu oceny/wyszczególnienia wskaźników oddziaływania zgodnie z istniejącymi danymi.	Na wczesnym etapie okresu programowania i przed ewaluacją	x			x	x	y		
	Opracowanie specyfikacji istotnych warunków zamówienia oraz ogłoszenie przetargu na ewaluację (jako zamówienie na ewaluację ciągłą lub pojedyncze zamówienia na ewaluację w odniesieniu do lat 2017 i 2019).	Na wczesnym etapie okresu programowania lub w 2016 r. i 2018 r.	x			y	y			
Organizowanie	Omówienie z ewaluatorami istniejących źródeł danych i luk w danych. Uzgodnienie sposobu uzupełnienia luk w danych.	2016 r. i II–III kw. 2018 r.	x	y	y	x	y	x		y
	Omówienie z ewaluatorami podejść metodycznych do oceny oddziaływania PROW i wyodrębnienie wspólnych (i dodatkowych) wskaźników oddziaływania.	2016 r. i II–III kw. 2018 r.	x			x		x		
Obserwacja	Zebranie danych i informacji dotyczących beneficjentów w powiązaniu ze wspólnymi (i dodatkowymi) wskaźnikami oddziaływania oraz zgodnie z zaproponowanymi metodami.	Od początku obowiązywania PROW do końca 2018 r.	y	x	y	y		x		y
	Zebranie danych i informacji dotyczących podmiotów niebędących beneficjentami w powiązaniu ze wspólnymi (i dodatkowymi) wskaźnikami oddziaływania oraz zgodnie z zaproponowanymi metodami.	Od początku obowiązywania PROW do końca 2018 r.	x		y	y		x		y
	Zapewnienie jakości danych zebranych zarówno z bazy danych operacji, jak i innych źródeł (np. FADN, urzędu statystycznego, monitorowania środowiska itp.).	Na bieżąco	x	x	x	x	y	x		
Analiza	Przeprowadzenie oceny i wyodrębnienie wskaźników oddziaływania zgodnie z proponowanym podejściem do ewaluacji i wybranymi metodami ewaluacji.	I kw. 2019 r.				y		x		

Część I – Co należy zgłosić w ramach ewaluacji opisanej w rocznym sprawozdaniu z wykonania z 2019 r.?

Faza	Etap	Orientacyjny czas	Odpowiedzialność (x) i zaangażowanie (y) ²⁵							
			IZ	AP	DP	EvU	ESG	Ev	KM	O
	Zapewnienie jakości analizy.	I kw. 2019 r.	y			x	y	x		
Opiniowanie	Interpretacja ustaleń z ewaluacji wynikających z analizy, opracowanie opinii na podstawie kryteriów oceny i udzielanie odpowiedzi na pytania ewaluacyjne.	I kw. 2019 r.				y		x		
	W razie potrzeby opracowanie wniosków powiązanych z opiniami i sformułowanie zaleceń.	I i II kw. 2019 r.				y		x		
	Zapewnienie jakości opinii.	I i II kw. 2019 r.	y			x	y	x		
Sprawozdawczość	Przygotowanie sprawozdania z ewaluacji.	II kw. 2019 r.	x	y		x	y	x		
	Przedstawienie ustaleń z ewaluacji komitetowi monitorującemu.	II kw. 2019 r.	x			y	y	x	y	
	Uzupełnienie szablonu elektronicznego systemu wymiany danych rocznego sprawozdania z wykonania (uwzględniając rozdziały 2 i 7) oraz przedłożenie go WE.	II kw. 2019 r.	x			x		y		
	Opublikowanie rocznych sprawozdań z wykonania i sprawozdań z ewaluacji (nie tylko rozdział 7. rocznego sprawozdania z wykonania) na publicznej stronie internetowej.	II, III i IV kw. 2019 r.	x			x				
	Przygotowanie ustaleń z ewaluacji w innych odpowiednich formatach (np. streszczenie dla obywateli) dla poszczególnych grup docelowych.	III i IV kw. 2019 r.	x			x	y	y		
	Przekazywanie ustaleń z ewaluacji grupom docelowym.	III i IV kw. 2019 r.	x			x	y	y	y	y
Działania następcze	Uwzględnienie wniosków i zaleceń z ewaluacji oraz podjęcie stosownych działań następczych w celu udoskonalenia projektu i wdrażania programu rozwoju obszarów wiejskich.	Począwszy od II kw. 2009 r.	x						y	y

2 PODEJŚCIA DO OCENY ODDZIAŁYWANIA PROW W 2019 R. (CZĘŚĆ II)

CZĘŚĆ II niewiązanych wytycznych „Ocena osiągnięć i oddziaływania PROW w 2019 r.” należy odczytywać w kontekście **CZĘŚCI III** (Arkusze odpowiedzi na wspólne pytania ewaluacyjne 22–30) oraz **CZĘŚCI IV** (Załącznik techniczny), która zawiera informacje uzupełniające w odniesieniu do proponowanych podejść do ewaluacji, przykładowe dodatkowe wskaźniki, szczegółowy opis etapów pracy, opis adekwatności sugerowanych podejść do ewaluacji, działania zalecane i niezalecane, glosariusz).

2.1 Wybór odpowiednich podejść do ewaluacji na potrzeby oceny oddziaływania PROW

Ocena i wyodrębnienie wspólnych wskaźników oddziaływania filaru II WPR w 2019 r. stanowią wyzwanie i prowadzą do **szeregu pytań**:

- Jak można zmiany obserwowane na obszarach wiejskich przypisać interwencjom w ramach PROW i których podejść do ewaluacji należy użyć w tym celu?
- Których danych z istniejących źródeł (np. monitorowania, UE, krajowych i regionalnych baz danych) należy użyć w celu uzyskania informacji na temat sugerowanych podejść do ewaluacji?
- Jak skoordynować różnych dostawców danych?
- Jak można zapewnić jakość danych i uzupełnić ich braki?

2.1.1 Jak wykorzystać modele logiczne do wyboru właściwego podejścia do ewaluacji?

Modele logiczne mogą poprowadzić ewaluatora w kierunku nowych podejść, lepszego planowania pod kątem gromadzenia danych i rozpoczęcia procesu rozważania metod, które w mniejszym stopniu polegają na dostępności danych (np. metod jakościowych). Modele logiczne mogą również pomóc instytucjom zarządzającym lepiej planować i przewidywać wyniki ewaluacji w danym kontekście (danych, budżetu ewaluacji i ram czasowych).

Modele logiczne mówią jak krok po kroku opracować podejście do ewaluacji; umożliwiają one lepsze zrozumienie:

- **MOŻLIWOŚCI:** jakie kombinacje danych/wskaźników/metod są dostępne i odpowiednie do odpowiedzi na pytania ewaluacyjne;
- **WYMAGANIA:** jakie dane/wskaźniki/metody/podejścia są wymagane do oceny oddziaływania netto i odpowiedzi na pytania ewaluacyjne;
- **SKUTKI:** jakie skutki mają decyzje na różnych etapach dla kosztów i skuteczności ewaluacji.

Modele logiczne przedstawione w niniejszych wytycznych oparte są na podejściu przedstawionym przez ENVIEVAL²⁶ w publikacji pt. *Methodological Handbook for the evaluation of environmental impacts of RDPs (Podręcznik metodyczny dotyczący ewaluacji wpływu PROW na środowisko)*.

Modele logiczne są schematami podejmowania decyzji, które mogą pomóc zainteresowanym stronom opracować (alternatywne) podejście do ewaluacji oraz wybrać najbardziej odpowiednie metody na podstawie dostępnych danych i informacji.

²⁶ ENVIEVAL był projektem współpracy UE (w ramach umowy o udzielenie dotacji nr 312071), który od stycznia 2013 r. do grudnia 2015 r. otrzymywał finansowanie z siódmego programu ramowego Unii Europejskiej na badania, rozwój technologiczny i demonstracje.

ENVIEVAL opracował i przetestował te poprawione narzędzia do ewaluacji wpływu na środowisko środków i programów rozwoju obszarów wiejskich w państwach członkowskich UE²⁷.

Warstwy modelu logicznego

Przeгляд **czterech warstw modelu logicznego** przedstawiono na rysunku 2. **Warstwa 1** przedstawiona na tym rysunku dotyczy stworzenia ram oceny. Wymaga ono zrozumienia umiejscowienia wpływu w logice interwencji, dostępnych wskaźników i jednostek oceny. **Warstwa 2** dotyczy określenia wariantów alternatywnych z uwzględnieniem czynników ograniczających. **Warstwa 3** polega na doskonaleniu wariantów oceny oddziaływania netto na poziomie mikro i makro. Ostatnia **warstwa 4** to sprawdzenie spójności analizy na poziomach mikro i makro, celem weryfikacji ustaleń.

Rys. 2. Uproszczony schemat warstw modelu logicznego

Źródło: Europejskie biuro pomocy ds. ewaluacji rozwoju obszarów wiejskich (2018), zaadaptowano z ENVIEVAL (2015): *Methodological Handbook for the evaluation of environmental impacts of RDPs: Sprawozdanie D9.5*, Bruksela: Komisja Europejska.

Warstwy modelu logicznego stosuje się jako punkt odniesienia do opisu sugerowanych podejść do ewaluacji w odniesieniu do wskaźników oddziaływania WPR (zob. rozdziały 2.2–2.9).

²⁷ Morkvenas Z, Navickas K, Gulbinas J, Jefanovas A, Schwarz G, Wolff A, Offermann F, Osterburg B, Aalders I, Miller D, Morrice J, Vlahos G, Smyrniotopoulou A, Artell J, Aakkula J, Toikkanen H, Povellato A, Longhitano D, Lasorella V, Balazs K i in., *Methodological Handbook for the evaluation of environmental impacts of RDPs: Report D9.5*, projekt ENVIEVAL (umowa o udzielenie dotacji nr 312071). Bruksela: Komisja Europejska, (2015), s. 152.

Stworzenie ram oceny (warstwa 1)

Ocena danego oddziaływania (sektorowego, środowiskowego lub społeczno-ekonomicznego) rozpoczyna się od utworzenia spójnych ram ewaluacji. Ułatwia to uzyskanie jasności co do umiejscowienia oddziaływania w logice interwencji oraz wskazanie dostępnych wskaźników i jednostek analizy do jego pomiaru.

Ramy oceny można przygotować wykonując następujące kroki:

Krok 1 – Wyjaśnienie logiki interwencji w ramach wspólnego systemu monitorowania i ewaluacji: Logika interwencji pokazuje hierarchię celów polityki w odniesieniu do odpowiednich pytań ewaluacyjnych, środków i celów szczegółowych, a także w odniesieniu do **odpowiedniego wyniku wspólnego systemu monitorowania i ewaluacji, wskaźników rezultatu i oddziaływania**. Dokonuje się przeglądu wskaźników w kontekście dostępnych danych.

Krok 2 – Wybór dodatkowych wskaźników (rezultatu lub oddziaływania): Wskaźniki te mogą uzupełniać obowiązkowe wskaźniki wspólnego systemu monitorowania i ewaluacji. **Zastosowanie dowolnych dodatkowych wskaźników jest dobrowolne** i należy je dokładnie

rozpatrzeć, biorąc pod uwagę koszty, dostępność danych, właściwość i wartość dodaną w odniesieniu do oceny. Dodatkowe wskaźniki mogą być pomocne w kwantyfikacji oddziaływania netto, w przypadku gdy dane dotyczące wspólnych wskaźników nie są wystarczające lub gdy należy uzupełnić braki we wspólnych wskaźnikach rezultatu i oddziaływania. Dodatkowe wskaźniki mogą mieć również charakter jakościowy (np. stopień zaobserwowanej przez zainteresowane strony zmiany na podstawie skali Likerta), aby uzupełnić dowody ilościowe lub w przypadku braku alternatywnych policzalnych dowodów.

Krok 3 – Określenie jednostki analizy (= „najmniejszej części zorganizowanego systemu”) na potrzeby oceny na poziomie mikro i makro (w stosownych przypadkach): Jednostką analizy na poziomie mikro mogą być gospodarstwa, działki, wspólnoty lub regiony, zaś na poziomie makro mogą to być zlewnie, jednostki regionalne lub cały obszar objęty PROW. Po określeniu jednostki analizy za pomocą wskaźnika można zmierzyć zmiany w gospodarowaniu gruntami oraz zmiany środowiskowe, sektorowe lub społeczno-ekonomiczne spowodowane interwencjami w ramach PROW. Poszczególne dane należy zebrać dla tej samej kategorii jednostki oraz uwzględnić beneficjentów programu i podmioty niebędące beneficjentami.

Określenie wariantów alternatywnych (warstwa 2)

Efektom programu jest różnica wartości konkretnego wyniku (np. wartości dodanej brutto lub produktywności pracy) dla tej samej jednostki w przypadku objęcia programem oraz bez niego. Definicja ta obowiązuje dla każdej jednostki analizy (np. osoby, gospodarstwa, przedsiębiorstwa, powierzchni gruntu, wspólnoty, wsi, regionu, obszaru lub kraju objętego programem) oraz dla każdego wyniku (wyrażonego wskaźnikami sektorowymi, środowiskowymi lub społeczno-ekonomicznymi), który może być wiarygodnie związany z programem.

Nie można bezpośrednio zaobserwować **efektów programu** z powodu wpływu innych czynników, dlatego ocena efektów wymaga zastosowania scenariusza alternatywnego.

Warstwa 2 pomaga ewaluatorowi w określeniu rodzaju lub rodzajów wariantów alternatywnych, które można opracować z wykorzystaniem dostępnych danych. Uwzględnia on szereg czynników ograniczających (np. ograniczoną dostępność danych, umowy o krótkoterminową ewaluację,

ograniczone zdolności ewaluacji) i pomaga również w określeniu realistycznych i drugich w kolejności rozwiązań (np. w zakresie oceny wpływu na środowisko). Systematyczne badanie możliwych wariantów opracowania scenariusza alternatywnego jest istotne, nawet w przypadku braku danych. Dostarcza cennych informacji na temat warunków, jakie należy spełnić, aby zastosować miarodajny scenariusz alternatywny, oraz pokazuje warianty alternatywne (np. metoda naiwna porównań między grupami, oceny jakościowe).

W modelu logicznym warstwa scenariusza alternatywnego ma zastosowanie zarówno do oceny na poziomie mikro, jak i do oceny na poziomie makro, a także jest powiązana z wyborem podejścia do ewaluacji i jej metod. **Do oceniającego program należy decyzja, na jakim poziomie (mikro/makro) przeprowadzana jest analiza efektów programu.** Decyzja ta będzie zależała od dostępnych danych i poprzedzi wybór jednostki analizy dla której gromadzone będą dane (ekonomiczne, środowiskowe lub społeczno-ekonomiczne).

Państwa członkowskie objęte kilkoma PROW mogą stanąć przed wyzwaniem związanym z tym, że źródła danych UE (np. Eurostat) nie dysponują wartościami wspólnych wskaźników oddziaływania WPR na szczeblu każdego regionalnego PROW. W takim przypadku wartość regionalnego wskaźnika (NUTS2) można oszacować na podstawie danych krajowych lub, jeżeli to możliwe, sumując dane według jednostek zebranych w ramach każdego z regionów (I.01, I.02, I.03).

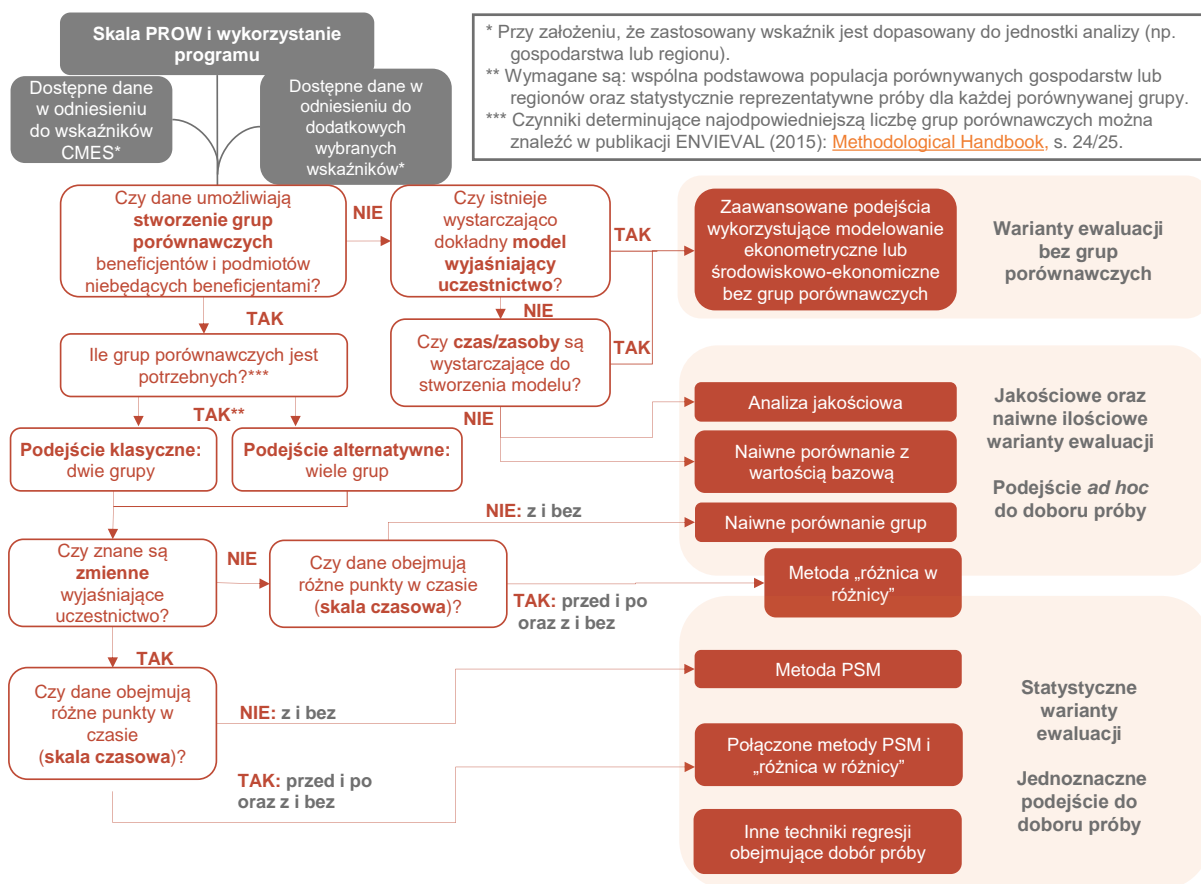

KRÓTKA WSKAZÓWKA NR 1: Jak zastosować model logiczny w celu określenia różnych wariantów opracowania scenariusza alternatywnego i ustalenia podejścia do ewaluacji?

Zastosowanie etapów z drzewa decyzyjnego w odniesieniu do warstwy scenariusza alternatywnego zapewni wskazówki na potrzeby udzielania odpowiedzi na następujące kluczowe pytania związane z określeniem scenariusza alternatywnego:

- Jakie warianty są dostępne na potrzeby opracowania scenariusza alternatywnego?
- Czy wdrożenie i wykorzystanie działań pozwala na utworzenie grupy kontrolnej?
- W jakim stopniu posiadam dane dotyczące innych czynników, które mają wpływ na wybrane wskaźniki?
- Czy posiadam dane dotyczące wybranych wskaźników w różnych punktach w czasie (przed i po) w odniesieniu do beneficjentów i podmiotów niebędących beneficjentami?
- Czy mogę zastosować miarodajne metody statystyczne w celu określenia ilościowego efektów netto działań objętych ewaluacją w sposób ostateczny?

Rys. 3. Model logiczny do określenia wariantów na potrzeby opracowania scenariusza alternatywnego

Źródło: zaadaptowano na podstawie publikacji ENVIEVAL (2015)

Model logiczny rozpoczyna się od opisu wykorzystania PROW i sytuacji dotyczącej danych w zakresie dostępnych wskaźników oddziaływania (i rezultatu) wspólnego systemu monitorowania i ewaluacji, ale także dodatkowych wskaźników, jeśli zostały wybrane (wypełniono ciemnoszare pola). Szereg pytań decyzyjnych (czerwone pola) prowadzi do możliwych wariantów opracowania scenariusza alternatywnego (wypełnione czerwone pola).

Więcej informacji na temat zastosowania modeli logicznych znajduje się w projekcie badawczym ENVIEVAL w ramach ZPR i powiązanej publikacji pt. [Methodological Handbook for the evaluation of environmental impacts of RDPs](#)

KRÓTKA WSKAZÓWKA NR 2: Jak utworzyć grupę kontrolną na poziomie mikro? (dotyczy warstwy 2)

Scenariusz alternatywny na poziomie mikro powinien się opierać na porównaniach między jak najbardziej do siebie podobnymi (w obserwowalnym i nieobserwowalnym wymiarze) grupami kontrolnymi beneficjentów programu i podmiotów niebędących beneficjentami. Jeżeli obie grupy są dostatecznie podobne pod względem statystycznym (mają podobne cechy), można założyć, że dowolna różnica w wynikach jest skutkiem objęcia programem. Scenariusz alternatywny pozwala na ustalenie związku przyczynowego – przypisanie zaobserwowanych różnic w wynikach programowi, przy jednoczesnym wyeliminowaniu czynników zakłócających.

Utworzenie odpowiedniej grupy kontrolnej może być trudnym zadaniem ze względu na silną autoselekcję do programu oraz rygorystyczne warunki kwalifikowalności do programu. Objęci oceną beneficjenci programu, którzy otrzymali wsparcie w ramach programu, mogą się znacznie różnić od podmiotów niebędących beneficjentami zarówno pod względem charakterystyki strukturalnej, jak i wyników gospodarczych, środowiskowych i społeczno-ekonomicznych.

Kroki prowadzące do utworzenia odpowiedniej grupy kontrolnej:

- **krok 1:** znalezienie próby beneficjentów PROW (np. gospodarstwa / rolnicy / przedsiębiorstwa nierolnicze / gminy / obszary / regiony) w dostępnej bazie danych (np. FADN) i wykorzystanie systemu monitorowania PROW jako punktu odniesienia (np. baza danych agencji płatniczej);
- **krok 2:** wybranie spośród wszystkich stosownych jednostek znajdujących się w bazie danych tych, które w tym samym czasie nie otrzymały wsparcia w ramach działań przewidzianych w PROW („podmioty niebędące beneficjentami”);
- **krok 3:** wstępne wybranie z grupy podmiotów niebędących beneficjentami tych jednostek, które NIE spełniają warunków kwalifikowalności do programu (ze względu na wysoki dochód, rozmiar, lokalizację itp.) i usunięcie ich ze scenariusza;
- **krok 4:** zebranie danych w odniesieniu do wszystkich jednostek w obu grupach (beneficjentów i podmiotów niebędących beneficjentami) dotyczących ich głównych cech charakterystycznych (zmiennych) dla 2013 r. (np. przed programem). Należy zauważyć, że zmienne uwzględnione w scenariuszu powinny mieć wpływ zarówno na wybór jednostki, jak i na wskaźniki obliczone na poziomie mikro (wspólne i dodatkowe wskaźniki oddziaływania). Jedną z zaproponowanych zmiennych (wykorzystywanych jako ważna zmienna kontrolna) może być: (i) poziom wsparcia otrzymanego przez daną jednostkę („beneficjenta” i „podmiot niebędący beneficjentem”) w poprzednim okresie programowania 2007–2013 lub (ii) poziom wsparcia otrzymanego przez daną jednostkę („beneficjenta” i „podmiot niebędący beneficjentem”) z innych źródeł publicznych (np. unijnych funduszy strukturalnych, filaru I) w analizowanym okresie;
- **krok 5:** zastosowanie odpowiednich technik (np. dopasowania), które pozwalają na wybranie z próby „podmiotów niebędących beneficjentami” (zob.: kroki 2–3) odpowiedniej „grupy kontrolnej” (niektóre z „podmiotów niebędących beneficjentami” lub niektórzy „beneficjenci” zostaną usunięci ze scenariusza ze względu na brak odpowiednich jednostek kontrolnych);
- **krok 6:** statystyczne sprawdzenie „podobieństwa” obydwu grup przed otrzymaniem wsparcia z programu (np. przez wykonanie testów statystycznych na zmiennych uwzględnionych w scenariuszu). Średnia wartość jednostki w grupie „beneficjentów” nie powinna znacząco różnić się od odpowiadającej jej jednostki w „grupie kontrolnej”.

Więcej informacji na temat projektu grup kontrolnych, dopasowania itp. zawierają Wytyczne do ewaluacji ex post programów rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013, rozdział 4

KRÓTKA WSKAZÓWKA NR 3: Kompromisy w wyborze metod ewaluacji

W ewaluacjach dane niedostępne są często uznawane za główne ograniczenie, które ogranicza wybór metod ewaluacji. W takich przypadkach stosowanie naiwnych technik ewaluacji (bez scenariusza alternatywnego) może prowadzić jednak do znaczących niedociągnięć w rygorze metodycznym oraz wiarygodności, solidności oraz ważności stosowanej metody. Zachęca się zatem zainteresowane strony do rozważenia kompromisów między zapotrzebowaniem na dane a potencjalnym obciążeniem wyników uzyskanych w rezultacie zastosowania słabszych metod. Metody ewaluacji zapewniające wyższą jakość rezultatów są zwykle bardziej wymagające pod względem danych.

Porównanie metod (Legenda: +++++ = najwyższy wynik; + = najniższy wynik):

Metoda	Wiarygodność/z dyscyplinowanie , rzetelność itp.	Możliwość ograniczenia obciążeń wynikających z doboru i innych względów	Jakość ewaluacji	Zapotrzebowanie na dane
Podejście eksperymentalne	+++++	+++++	+++++	+++
Podejścia quasi-eksperymentalne	++++	++++	++++	++++
Dopasowanie podejść (w połączeniu z metodą różnicy w różnicach)	++++	++++	++++	++++
Metoda nieciągłego modelu regresji (RDD)	+++	+++	+++	+++
Metoda zmiennych instrumentalnych	++++	+++	+++	+++
Metoda różnicy w różnicach	++	++	++	++
Porównania z podmiotami niebędącymi beneficjentami w danym okresie (metoda naiwna)	+	+	+	++
Porównanie „przed i po” beneficjentów programu (metoda naiwna)	+	+	+	+
Podejścia jakościowe stosowane wobec szacowania rezultatów/oddziaływania programu	++	++	++	+

Więcej informacji dotyczących kryteriów wyboru podejść do ewaluacji zawierają Wytyczne „Ewaluacja ex post programów rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013”, rozdział 4.3.4.2.

Ocena na poziomie mikro i makro i wyodrębnienie oddziaływania (warstwa 3)

Następnie w modelu logicznym następuje analiza **warstwy mikro lub makro** w celu udoskonalenia wariantów ewaluacji. Przebieg działań na warstwach mikro i makro prowadzi ewaluatora do metod, które przyczyniają się do spójnej oceny **skutków netto na poziomie mikro i makro**²⁸. Dla każdego z możliwych projektów scenariusza alternatywnego tworzony jest indywidualny model logiczny na poziomie mikro. W niektórych koncepcjach ewaluacji podstawą do oceny poziomu makro jest rozszerzenie ustaleń na poziomie mikro. W innych koncepcjach ewaluacji oceny na poziomie mikro i makro wzajemnie się uzupełniają, co wymaga kontroli spójności.

Dowody ilościowe należy krytycznie interpretować za pomocą oceny jakościowej. Ponadto ocena jakościowa może również pomóc uzupełnić ocenę ilościową w celu: a) oceny reprezentatywności dostępnych danych, b) krzyżowej walidacji ustaleń, c) objęcia różnych wymiarów tego samego zjawiska.

Zastosowanie etapów z drzewa decyzyjnego w odniesieniu do warstw mikro i makro pomaga w odpowiedzi na następujące pytania związane z opracowaniem podejścia do ewaluacji:

- Czy muszę zastosować konkretną metodę środowiskową, sektorową (rolniczo-gospodarczą) lub społeczno-ekonomiczną w celu określenia ilościowego zmian w wartościach wskaźników lub czy mogę bezpośrednio wykorzystywać wartości wskaźników, stosując metody oparte na scenariuszu alternatywnym?
- W przypadku gdy należy stosować konkretną metodę – czy dane są odpowiednie, aby wdrożyć jedną z metod dostępnych do celów ewaluacji wpływu na środowisko, oddziaływania sektorowego lub oddziaływania społeczno-ekonomicznego?
- Czy muszę zbierać nowe dane pierwotne przez próbkowanie statystyczne i czy będzie to kosztowne?
- Czy istnieje potrzeba przetwarzania poszczególnych zadań w celu poprawy jakości danych z badania/monitorowania?
- Jeśli nie mogę określić ilościowych zmian wartości wskaźnika lub jeśli koszt byłby bardzo duży, jakie metody alternatywne (jakościowe) są dostępne, aby ocenić zmiany wartości wskaźników?

²⁸ Kroki, które należy poczynić w ocenie netto oddziaływań PROW, są bardziej szczegółowo opisane w [Wytocznych do oceny ex post PROW na lata 2007–2013](#), mianowicie w rozdziałach 4.2.3 i 4.2.4.

KRÓTKA WSKAZÓWKA NR 4: W jaki sposób oszacować efekty netto PROW?

(dotyczy warstwy 3)

Ocenę efektów programu netto na **poziomie makro lub obszarze objętego programem** przy zastosowaniu scenariusza alternatywnego można przeprowadzić, stosując dwa podstawowe podejścia. **Pierwsze podejście** opiera się na analizie mikro i ekstrapolacji jej rezultatów na poziom makro (rozszerzenie skali). W **drugim podejściu** wykorzystuje się instrumenty analityczne, takie jak obliczeniowy model równowagi ogólnej, model równowagi częściowej i przestrzenne modele ekonometryczne lub inne techniki modelowania – w przypadku gdy odpowiadające parametry modelu (np. wydajność lub współczynniki emisji) szacuje się ekonometrycznie w sposób, **który uwzględnia** miarodajne związki przyczynowe, możliwe obciążenie doboru, endogeniczność oraz zależności przestrzenne. Podejście to obejmuje również połączenie podejścia odgórnego na poziomie makro (np. modele o zasięgu krajowym lub regionalnym) do ewaluacji oddziaływania programu z podejściem oddolnym na poziomie mikro oceniającym skutki netto poszczególnych działań lub połączenia działań.

Należy zauważyć, że niezależnie od wybranego podejścia, analiza skutków netto PROW jest możliwa wyłącznie w przypadku, gdy dostępne są wystarczające dane ilościowe oraz stosowane są zaawansowane techniki metodyczne. Ostateczne wykorzystanie naiwnych ilościowych wariantów ewaluacji (np. przed-po, zastosowanie nieodpowiednich kontroli itp.) może w znaczący sposób wpłynąć na uzyskane rezultaty „oddziaływania netto” (zarówno pozytywnie jak i negatywnie).

Chociaż **pierwsze podejście** (ekstrapolacja analizy mikro na poziom makro obszaru objętego programem) jest najłatwiejsze i najbardziej obiecujące, poniżej opisujemy najważniejsze etapy. Podejście składa się z pięciu podstawowych etapów mających zastosowanie zarówno do wskaźników oddziaływania sektorowego, jak i do wskaźnika oddziaływania na środowisko i oddziaływania społeczno-ekonomicznego. Podstawową różnicą pomiędzy analizą skutków netto PROW przeprowadzoną w tych trzech obszarach jest definicja jednostek, na których opiera się ta analiza: np. gospodarstwa rolne (przedsiębiorstwa) lub regiony administracyjne (np. NUTS 4, NUTS 5) dla wskaźników sektorowych; działki lub małe regiony geograficzne (regionalne dane przestrzenne) dla wskaźników środowiskowych; oraz regiony administracyjne (np. NUTS 3, NUTS 4 lub NUTS 5) dla wskaźników społeczno-ekonomicznych. Etapy te są następujące:

Etap 1: Oszacowanie **bezpośrednich efektów PROW w odniesieniu do beneficjentów na poziomie mikro:**

- a. obliczenie na poziomie mikro dla grupy beneficjentów i grupy kontrolnej średniej wartości wspólnych lub dodatkowych wskaźników oddziaływania przed udzieleniem wsparcia (np. w 2013 r.) i po udzieleniu wsparcia (np. w latach 2018 lub 2019);
- b. obliczenie konkretnych wskaźników polityki (np. średniego efektu oddziaływania w grupie jednostek poddanych oddziaływaniu) oraz wykorzystanie jako rezultatu odpowiednich wspólnych lub dodatkowych wskaźników oddziaływania; obliczenie **bezpośrednich efektów netto PROW w odniesieniu do wyżej wymienionych wskaźników** przez połączenie obliczonych średnich efektów oddziaływania w grupie jednostek poddanych oddziaływaniu z metodą różnicy w różnicach;
- c. przeprowadzenie analizy wrażliwości uzyskanych rezultatów.

Etap 2: Oszacowanie **pośrednich efektów PROW w odniesieniu do beneficjentów na poziomie mikro**. Zaobserwowane zmiany w wartości wskaźników należy ponownie podzielić na zmiany spowodowane programem (całkowity wpływ wkładów podstawowych i uzupełniających) oraz zmiany spowodowane innymi czynnikami. Pośrednie efekty programu (np. substytucyjny, przesunięcia, mnożnikowy) PROW należy obliczyć i przedstawić osobno.

Etap 3: Obliczenie **pośrednich efektów w odniesieniu do podmiotów niebędących beneficjentami na poziomie mikro**. W tym miejscu zaobserwowaną zmianę w wartości wskaźników należy podzielić na dwie części: zmiany spowodowane programem (całkowity wpływ wkładów podstawowych i uzupełniających) oraz zmiany spowodowane innymi czynnikami. Etap ten odnosi się do oczekiwania, że wsparcie uzyskane przez beneficjentów działań w ramach PROW może wywołać „oczekiwane/nieoczekiwane” efekty równowagi ogólnej (np. negatywne efekty w odniesieniu do podmiotów niebędących beneficjentami znajdujących się w bliskim sąsiedztwie beneficjentów programu).

Na tym etapie ewaluacji kluczowe znaczenie ma wstępna ocena jakościowa, ponieważ umożliwia ona uzyskanie cennego punktu widzenia od wewnątrz i może prowadzić do sformułowania ważnych pytań ewaluacyjnych specyficznych dla programu skoncentrowanych na wydajności projektu, w szczególności w odniesieniu do jego pozytywnych, negatywnych, zamierzonych i niezamierzonych efektów w odniesieniu do podmiotów niebędących beneficjentami. Wykorzystanie pytań ewaluacyjnych specyficznych dla programu jest dobrowolne, ale jeśli sformułowano takie pytanie, należy na nie odpowiedzieć. Do celów wstępnej analizy synergii lub potencjalnie negatywnych efektów poprzecznych ewaluatorzy mogą także wykorzystać narzędzia służące do oceny jakościowej.

Etap 4: Zebranie wyników i obliczenie efektów PROW w odniesieniu do analizowanych wskaźników oddziaływania na poziomie makro, a także na poziomie obszaru objętego programem. W ramach tego kroku ewaluator powinien obliczyć bezpośrednie skutki netto PROW w odniesieniu do wskaźników oddziaływania na poziomie obszaru objętego programem przez zastosowanie technik ekstrapolacji (tj. przez przemnożenie średnich rezultatów mikro obliczonych na poziomie mikro przez liczbę beneficjentów / podmiotów niebędących beneficjentami).

Etap 5: Zastosowanie metod jakościowych w celu kontroli i weryfikacji otrzymanych rezultatów (triangulacja).

Więcej informacji na temat wyodrębnienia efektów programu zawierają [Wytuczne do ewaluacji ex post programów rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013w rozdziale 4.2 oraz na temat CGE w rozdziale 4.3.3.](#)

Kontrola i walidacja spójności mikro-makro (warstwa 4)

Jeżeli chodzi o ocenę skutków netto, istotne znaczenie ma kontrola spójności rezultatów oceny na poziomie mikro i makro w celu ich weryfikacji. Spójność jest zachowana, kiedy ustalenia na obu poziomach nie są ze sobą sprzeczne.

W przypadku ilościowej ewaluacji metodą oddolną spójność gwarantuje się poprzez zwiększenie skali danych z poziomu mikro do poziomu makro.

Jeżeli chodzi o *bezpośrednie* efekty programu w odniesieniu do jednostek objętych wsparciem, bezpośrednie efekty programu netto obliczane z wykorzystaniem **wskaźników rezultatu** powinny co do zasady być spójne z efektami programu netto obliczonymi z wykorzystaniem wskaźników **oddziaływania** i wykazywać te same tendencje. Jednak w zależności od rozmiaru i kierunku efektów pośrednich rezultaty na poziomie makro mogą co do zasady wykazywać również przeciwny kierunek oddziaływania niż efekty na poziomie mikro. W tych jednak przypadkach przeciwnie kierunki efektów należy wyjaśniać za pomocą przyczynowych lub kwantyfikowalnych dowodów efektów pośrednich. Kontrola spójności rezultatów na poziomie mikro i makro wymaga właściwego rozumienia kluczowych czynników wpływających na każdy wskaźnik.

Jeżeli chodzi o *efekty pośrednie* programu w odniesieniu do gospodarstw objętych i nieobjętych wsparciem, ustalenia mikroekonomiczne po ich zebraniu mogą częściowo przybliżyć skalę wszystkich możliwych pośrednich skutków PROW (w tym tych obliczonych z wykorzystaniem modeli sektorowych). Głównym powodem tego przybliżenia są trudności z modelowaniem **wszystkich** potencjalnych efektów pośrednich, z którymi „co najmniej teoretycznie” mogły zetknąć się jednostki objęte i nieobjęte wsparciem.

Oddolna ewaluacja w oparciu o zebranie różnych źródeł danych z różnymi wskaźnikami i terminologią może powodować niejednoznaczność. Jednym z głównych wyzwań, jeżeli chodzi o kontrolę spójności poziomów mikro i makro, jest określenie przyczynowości między zmianami i oddziaływaniami mierzonymi na poziomie gospodarstw lub działek, a także między zmianami i oddziaływaniami poza zmianą granic gospodarstwa (np. na poziomie NUTS 3 i na poziomie programu). W tym kontekście istotne jest, by w zastosowanych jednostkach analizy oraz skali uwzględniano, w jakiej skali i na jakim poziomie prawdopodobnie wystąpią efekty. Samo zastosowanie ustalonych granic administracyjnych może zniekształcać wyniki. Można podjąć pewne wysiłki w celu zastosowania metod doboru próby w sposób spójny w skali pola, gospodarstwa i krajobrazu, by uwzględnić różne rodzaje badanej taksonomii oraz interakcje między zmiennymi opisującymi klimat, topografię, użytkowanie gruntów, warunki społeczno-ekonomiczne i warunki glebowe²⁹. „Podejście oddolne” z obszarem badawczym na poziomie działki lub pola umożliwia otrzymanie rezultatów poprzez gromadzenie danych z badań terenowych po eksperymentalnych protokołach oraz w celu ich ekstrapolacji z poziomu mikro do poziomu makro za pomocą systemów informacji geograficznej, zdjęć satelitarnych lub analiz przestrzennych³⁰.

²⁹ Dodatkowe informacje: Batáry P, Báldi A, Kleijn D, Tschamtker T, „Landscape-moderated biodiversity effects of agri-environmental management: a meta-analysis”, *Proceedings of the Royal Society B: Biological sciences*, 278(1713): s. 1894–1902, 2011.

³⁰ Dodatkowe informacje: Rundlöf M, Edlund M, Smith HG, „Organic farming at local and landscape scales benefits plant diversity”, *Ecography* 33(3): s. 514–522, 2009.

KRÓTKA WSKAZÓWKA NR 5: W jaki sposób najlepiej wykorzystać podejścia jakościowe?

Stosowanie **podejść jakościowych** może mieć trzy główne cele:

- a) **Jako alternatywa dla metod ilościowych**, kiedy brakuje danych. Na przykład ewaluację jakościową opartą na teorii (TBE) można stosować w celu wykazania, w jaki sposób i dlaczego program będzie działał oraz w jaki sposób i dlaczego oczekuje się, że będzie prowadził do osiągnięcia zamierzonych wyników. W TBE przestrzega się każdego kroku logiki interwencji programu, identyfikując powiązania przyczynowe i mechanizmy zmiany prowadzące do rezultatów i skutków. Różne powiązania w logice interwencji można analizować za pomocą różnych metod. W niniejszych wytycznych proponujemy grupy dyskusyjne (zwłaszcza metodę MAPP) lub rozmowy z zainteresowanymi stronami / ekspertami.
- b) **Jako uzupełnienie ewaluacji ilościowej scenariusza alternatywnego** w celu lepszego określenia, w jaki sposób zostaną osiągnięte skutki i dlaczego. Należy zauważyć, że przy pomocy TBE nie można ani zbadać „oddziaływań netto” (tj. zakresu, w jakim zmianę obserwowaną na obszarze objętym programem można przypisać programowi), ani oddzielić efektów programu od wpływu innych czynników.
- c) **Jako element triangulacji** w celu walidacji ustaleń na podstawie metod ilościowych.

Więcej informacji na temat ewaluacji opartej na teorii można znaleźć w „[Investment Support under Rural Development Policy](#)”, rozdział 3.3.4 (KE, 2014), a na temat tego, w jaki sposób metody jakościowe można wykorzystywać w celu gromadzenia danych ilościowych w „[Distinguishing Between Types of Data and Methods of Collecting Them](#)” (Hentschel, 1998).

2.1.2 Przegląd zalecanych podejść do ewaluacji w przypadku oceny wskaźników oddziaływania WPR

W okresie programowania 2014–2020 ocena oddziaływania PROW zostanie przeprowadzona po raz pierwszy w 2019 r., w okresie, gdy luki w danych wciąż mogą być problemem dla różnych PROW ze względu na małe/późne wykorzystanie niektórych działań lub ze względu na brak danych statystycznych do celów ewaluacji. Ponieważ luki w danych sprawiają, że bardzo trudno jest zaobserwować skutki PROW, w niniejszych wytycznych zasugerowano co najmniej dwa różne podejścia, jeżeli chodzi o obliczanie każdego ze wspólnych wskaźników oddziaływania filaru II WPR:

- **Podejście A** stanowi przykład **podejścia do ewaluacji przy optymalnej sytuacji, jeżeli chodzi o dane**. Można je zastosować w 2019 r. lub w ocenie *ex post*. Podejście A jest bardziej zaawansowane niż podejście B; jest również bardziej rygorystyczne.
- **Podejście B** stanowi przykład **alternatywnego podejścia do ewaluacji w przypadku luk w danych** (które mogą być spowodowane na przykład dowolnym wykorzystaniem programu, co uniemożliwia zaobserwowanie oddziaływań PROW) lub w sytuacji, gdy inne czynniki (środki, czas, umiejętności) utrudniają zastosowanie bardziej zaawansowanego podejścia. Podejście B w kilku przypadkach zawiera element jakościowy.

Zarówno podejście A, jak i podejście B są zgodne ze standardami ewaluacji. Podejście A określa się jako podejście zapewniające najbardziej solidne rezultaty ewaluacji przy idealnej sytuacji, jeżeli chodzi o dane. Biorąc jednak pod uwagę sytuację dotyczącą danych w 2019 r. wiadomo, że

w przypadku wielu PROW podejście A może nie być najbardziej praktyczne (zob. tabele dotyczące adekwatności zaproponowanych podejść do ewaluacji w rozdziałach 4.1–4.7 w załączniku technicznym). Inne przykłady metod ewaluacji wymieniono w odpowiednich liczbach modelu logicznego dla każdego wskaźnika oddziaływania.

Tabela 3. Przykłady zalecanych podejść do ewaluacji na potrzeby oceny wskaźników oddziaływania WPR

Kod	Wskaźnik	Podejście A		Podejście B	
		Przykład podejścia przy optymalnej sytuacji, jeżeli chodzi o dane		Przykład alternatywnego podejścia w przypadku luk w danych	
		Poziom mikro	Poziom makro	Poziom mikro	Poziom makro
Oddziaływania związane z sektorem					
I.01 	Dochód przedsiębiorcy rolnego	Połączenie metod PSM i różnicy w różnicach (PSM-DiD)	Podejścia oddolne rozszerzające skalę ustaleń na poziomie mikro Zastosowanie modelu sektorowego	Metoda nieciągłego modelu regresji (RDD)	Podejścia oddolne rozszerzające skalę ustaleń na poziomie mikro
I.02 	Dochód czynników produkcji rolniczej				
I.03 	Łączna produktywność czynników produkcji w rolnictwie				
Wpływ na środowisko					
I.07 	Emisje z rolnictwa	Techniki regresji i dopasowania	Ogólna metoda statystycznego wpływu netto zmiennej niezależnej na zmienną zależną (ang. propensity score matching) (GPSM) z wykorzystaniem NUTS 3 lub innych danych przestrzennych	Brak	Metoda naiwna porównań z wartością bazową (w tym metody jakościowe)
I.08 	Wskaźnik liczebności ptaków krajobrazu rolniczego	Metody PSM i różnicy w różnicach	Metody PSM i różnicy w różnicach Przestrzenne modele ekonometryczne na obszarach biogeograficznych	Analiza statystyczna porównań parami ad hoc lub wieloma grupami porównawczymi z wykorzystaniem DiD wraz z oceną jakościową	Podejścia oddolne rozszerzające skalę ustaleń na poziomie mikro wraz z ocenami jakościowymi
I.09 	Działalność rolnicza o wysokiej wartości przyrodniczej				
I.10 	Pobór wody na potrzeby rolnictwa	Techniki regresji i dopasowania dla I.10, I.11-1 oraz, w zależności od dostępności danych, dla I.11-2	Uogólniona metoda statystycznego wpływu netto zmiennej niezależnej na zmienną zależną (GPSM)	Metody jakościowe	Metoda naiwna porównań grup uzupełniona metodami jakościowymi
I.11 	Jakość wody	Symulacja „Studium Przypadku” obszaru dorzecza (OD) lub samej jego	Metody ekonometrii przestrzennej		

Kod	Wskaźnik	Podejście A		Podejście B	
		Przykład podejścia przy optymalnej sytuacji, jeżeli chodzi o dane		Przykład alternatywnego podejścia w przypadku luk w danych	
		Poziom mikro	Poziom makro	Poziom mikro	Poziom makro
		podjednostki dla I.11-2			
I.12 	Zawartość materii organicznej w glebie na terenie gruntów ornych	Ocena materii organicznej gleby na podstawie głębokości gleby 0–60 cm	Brak	Ocena materii organicznej gleby na podstawie uproszczonych programów monitorowania gleby	Ocena materii organicznej gleby na podstawie bazy danych LUCAS
I.13 	Erozja gleby powodowana przez wodę	Techniki ewaluacji oparte na danych statystycznych	Ekonometria przestrzenna GPSM podparta DiD	Metoda naiwna porównań z wartością bazową lub grupą dynamiczną	Metoda naiwna oceny relacji ilościowej między jednostkami przestrzennymi a średnią krajową
Oddziaływanie społeczno-ekonomiczne					
I.14 	Wskaźnik zatrudnienia na obszarach wiejskich	Brak	Rekursywno-dynamiczny obliczeniowy model równowagi ogólnej (CGE) Metoda PSM (statystyczny wpływ netto zmiennej niezależnej na zmienną zależną) i uogólniona metoda PSM (GPSM)	Brak	Analiza przepływów międzygałęziowych (podparta analizą jakościową)
I.15 	Poziom ubóstwa na obszarach wiejskich				
I.16 	PKB na mieszkańca obszarów wiejskich				

W powyższej tabeli dla każdego ze wskaźników oddziaływania filaru II WPR przedstawiono zestawienie zalecanych podejść do ewaluacji, jeżeli chodzi o ocenę na poziomie mikro i makro, które to podejścia opisano bardziej szczegółowo w rozdziałach 2.2–2.9 wytycznych, a także w załączniku technicznym.

Podejścia do ewaluacji opisane w wytycznych to przykłady możliwych wariantów, chociaż istnieją również inne możliwości. Ewaluatorzy mogą wybrać inne podejścia do oceny oddziaływania PROW, uwzględniając najlepszy wariant gromadzenia rzetelnych dowodów, lecz również biorąc pod uwagę **szczególną sytuację PROW**, jeżeli chodzi o:

- wielkość PROW,
- wykorzystanie PROW,
- dostępność i jakość danych do celów ewaluacji.

Modele logiczne przedstawione w tych wytycznych powinny służyć ewaluatorom jako użyteczne narzędzia do identyfikacji możliwych wariantów ewaluacji w danym rzeczywistym kontekście.